



УДК 336.71(477)

JEL Classification: E22, D24, G24

Валерія Подчесова, Михайло Сидоренко

Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України,
проспект Перемоги, 55, м. Харків, 61174, Україна
e-mail: sidorenkomike@mail.ru

*к.е.н., декан економічного факультету, кафедра банківської справи;
студент факультету банківської справи*

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ НА БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Статтю присвячено діяльності іноземних банків в Україні. Розглянуто їх мотивацію та фактори, які впливають на остаточне рішення про вихід на новий ринок. Досліджено низку можливих позитивних та негативних наслідків експансії іноземних банків для національного банківського ринку, споживачів, галузей економіки. Проведено аналіз динаміки їх діяльності, розподілу іноземного банківського капіталу за країною походження, перспективи та проблеми їх подальшого розвитку на банківському ринку України. Особливу увагу приділено зміні в тактиці і стратегії іноземних банків в умовах економічної кризи: скороченню присутності банків із західним капіталом в окремих сегментах банківського ринку, навіть повного виходу з ринку цілого ряду банківських установ. Запропоновано напрямки вдосконалення роботи вітчизняної банківської системи з метою забезпечення розвитку української економіки і одночасного дотримання інтересів іноземних інвесторів.*

***Ключові слова:** іноземні банки, банківська система, експансія капіталу.*

Валерія Подчесова, Михайл Сидоренко

ИНОСТРАННЫЙ КАПИТАЛ НА БАНКОВСКОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

***Аннотация.** Статья посвящена деятельности иностранных банков в Украине. Рассмотрена их мотивация и факторы, которые оказывают влияние на окончательное решение о выходе на новый рынок. Изучен перечень возможных позитивных и негативных последствий экспансии иностранных банков для национального банковского рынка, потребителей, отраслей экономики. Проведен анализ динамики их деятельности, распределения иностранного банковского капитала в зависимости от страны происхождения, перспективы и проблемы их дальнейшего развития на банковском рынке Украины. Отдельное внимание уделено изменениям в стратегии и тактике иностранных банков в условиях экономического кризиса: сокращению присутствия банков с западным капиталом в отдельных сегментах банковского рынка, даже полного ухода с рынка целого ряда банковских организаций. Предложены направления усовершенствования работы отечественной банковской системы с целью обеспечения развития украинской экономики с одновременным обеспечением интересов иностранных инвесторов.*

***Ключевые слова:** иностранные банки, банковская система, экспансия капитала.*

Valeriya Podchesova, Mykhaylo Sydorenko

Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of
Ukraine

Peremohy Avenue, 55, Kharkiv, 61174, Ukraine

e-mail: sidorenkomike@mail.ru

Ph.D., Dean of the Faculty of Economics, Department of Banking;

Student, Faculty of Banking

FOREIGN CAPITAL IN THE BANKING MARKET OF UKRAINE

Abstract. *This article deals with foreign banks' activity in Ukraine. Their motivation and factors influencing the final decision on entering the new market were viewed. Numerous potential positive or negative consequences of foreign banks' expansion for the national bank's market, consumers and economic sectors were examined. The activity's dynamics, allocation of overseas banks' capital depending on the country of origin, their prospects and problems of further development in the Ukrainian banking market were analyzed. Changes in foreign banks' strategy and tactics under global financial crisis conditions were paid special attention to: decreasing of west capital banks' number in certain banking market's segments or even absolute secede a variety of banking companies from the market. Ways of improvement of native banking system activity providing both the development of Ukrainian economy and foreign investors' interests were proposed.*

Keywords: *foreign banks; the banking system; the expansion of capital.*

Постановка проблеми. Актуальність роботи полягає в необхідності нагляду та регулювання діяльності банків з іноземним капіталом у ринкових умовах для підвищення ефективності фінансово-кредитної системи України та економіки держави в цілому. Складність зазначеного завдання визначається стійким первинним конфліктом інтересів комерційного банку і інтересами національної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Прихід і участь іноземного капіталу на вітчизняний банківський ринок викликає дискусії у вітчизняній літературі, проблемам розвитку банківського ринку та залучення іноземного банківського капіталу у банківську сферу України приділена значна кількість робіт. Зокрема, сутність банківського капіталу, його класифікацію, регулювання потоків іноземного капіталу у своїх працях розглядають такі дослідники-економісти, як: В. Геєць, М. Савлук, О. Сніжко та інші. Про негативні наслідки цих процесів попереджають вітчизняні та іноземні автори Д. Гриньков, І. Лютий, В. Міщенко, А. Харндруєв та інші.

Метою статті є визначення подальшого розвитку подій на вітчизняному банківському ринку у зв'язку із участю на ньому іноземного капіталу, рекомендацій що до подолання можливих ризиків та загроз.

Вступ. До середини 1980-х років масштаби участі іноземного капіталу в розвитку національних банківських систем були доволі обмежені. Не дивлячись на часткове зняття заборон на рух капіталу і збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, багато країн, як тих що розвиваються, так і індустріально розвинутих, продовжували дотримуватися традиційного принципу протекціонізму. Більшість країн встановило законодавчі обмеження на діяльність іноземних банків на власній території. Початковий рух у бік інтернаціоналізації фінансового посередництва зачепив країни з розвинутою ринковою економікою. Потім на протязі 15 років фінансові ринки багатьох країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою в тій чи іншій частині почали відкриватися для зовнішніх учасників. В першу чергу це явище проявилось в експансії іноземних банків, яка виражається в збільшенні їх долі в активах і

капіталах національних банківських систем. Особливо тенденція відобразилася в східноєвропейських країнах, що перейшли до ринкових відносин, і в Латинській Америці.

Органи державного регулювання, відчиняючи двері іноземному капіталу на національний ринок банківських послуг, керувалися низкою міркувань: прагненням створити сприятливі умови для притока іноземних інвестицій; стандартними аргументами на користь відкритої економіки в цілому, та її окремих галузей, як збільшення рівня конкуренції і стимулювання підвищення ефективності ведення бізнесу; прихід іноземних банків означав імпорт сучасних технологій, що призводить до загального інституціонального вдосконалення фінансової сфери; іноземні банки це додатковий канал притоку іноземних інвестицій в інші галузі, і їх присутність стає додатковим фактором економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Мотивація іноземних банків, що приходять на новий ринок, заслуговує особливої уваги. Основну роль тут відіграє можливість отримати прибуток від операцій на місцевому ринку. На їх рішення про відкриття бізнесу повинен впливати також рівень інтеграції між економікою країни походження і країни – об'єктом інвестицій. Насамкінець, присутність іноземних банків значною мірою залежить від існуючих обмежень по входу на ринок, допуску до проведення широкого спектру операцій. Не можна відкидати й політичні міркування, що мають місце в процесі експансії іноземних банків в національну банківську систему, цей чинник важко піддається кількісному аналізу, втім не варто їм нехтувати.

Однак, головним чинником присутності іноземних банків в світовій практиці стала можливість отримати прибуток на новому ринку. Стратегія іноземних банків в цьому випадку орієнтується на перспективи розвитку економіки, зростанні ВВП, інфляцію, капіталізацію місцевих компаній. В загальному випадку, чим краще виглядають перспективи зростання ВВП тим більшим буде прагнення іноземних банків з'явитися на національному ринку. Додатковим фактором, в цьому випадку, є конкурентне середовище на місцевому ринку. Зацікавленість іноземних банків буде тим більшою, чим менш розвинута і ефективна місцева банківська система.

В загостренні конкуренції є, безумовно, певний ризик для місцевих банків. Зниження дохідності по операціях ускладнює розширення їх капітальної бази, яка, у порівнянні із іноземними банками, доволі слабка. Що може призвести до певної дестабілізації у національній фінансовій системі. На цьому наголошують деякі вітчизняні фахівці. Президент Асоціації українських банків А. Сугоняко впевнений, що в Україні взагалі відсутнє регулювання діяльності іноземних банків. Іноземному капіталу надана абсолютна свобода. Разом із можливістю валютного кредитування все це стало причиною кризи 2008-2009 рр. [4]. Тому розширення участі іноземного капіталу обов'язково повинно супроводжуватися вдосконаленням системи пруденціального нагляду, щоб мати можливість попередити різке погіршення стану місцевих банків, що не витримали конкуренції. Окрім можливостей зростання капітальної бази та прибутковості додатковим фактором ризику може бути потенційне погіршення якості кредитного портфелю. Це пов'язано з тим, що першокласним позичальникам будуть надаватися більш привабливі умови в іноземних банках. Попередні міркування базуються на припущеннях про розвиток в сталих умовах, однак, роль іноземних банків може змінитися в кризових явищах: вона може бути як позитивною так і негативною. З одного боку, іноземні банки, що значною мірою спираються на міжнародні ресурси, більш стабільні до внутрішніх потрясінь. З іншого боку, у випадку загрози банківської кризи можливий варіант, коли вкладники обирають іноземні банки як «безпечну» гавань і почнуть масово перерозподіляти ресурси на користь великих міжнародних банків. Що стосується впливу іноземних банків на інші сектори економіки, то тут, в основному, простежуються позитивні моменти: економіка отримує доступ до більш якісних продуктів; загострення конкуренції в секторі фінансових послуг означає розширення можливостей вибору для клієнтів банку, зниження вартості РКО, тощо. Все це, безумовно, стимулює розвиток не фінансового сектору і економічне зростання країни. Не треба відкидати і те, що сам факт

присутності іноземних банків (навіть за умови їх незначної частки в загальному обсязі ринку), здатен позитивно впливати на банківську систему і економіку країни.

Досвід країн Центральної та Східної Європи свідчить, що в цілому по регіону іноземні банки контролюють до 80% усіх банківських активів. Місцевий банківський капітал в цих країнах займає третій рівень (після іноземних та державних банківських установ). При цьому він формується значною кількістю невеликих установ. Зацікавленість іноземних банків до місцевих ринків помітно підсилюється вступом країни в ЄС. Місцеві банківські системи починають в цьому випадку розглядатися як частина більш потужного загальноєвропейського ринку, а не в якості більш ризикованих периферійних ринків. Якщо порівнювати участь іноземного капіталу в банківських системах країн Центральної та Східної Європи треба зазначити, що вона складає : в Росії – 23%, Литви – 77%, Чехії – 97%, Естонії – 99% [5]. Статистичні данні щодо входження іноземного капіталу на банківський ринок України наведені в таблиці 1 свідчать про те, що на протязі кількох передкризових років сформувалася тенденція зростання долі іноземних банків в національній банківській системі.

Таблиця 1

Динаміка кількості банків з іноземним капіталом в період 2005-2012 рр.

Назва показника	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	01.05.2012
Кількість банків за Реєстром	181	186	193	198	198	197	194	198	177
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	160	165	170	175	184	182	176	176	176
з них: з іноземним капіталом	19	23	35	47	53	51	55	53	53
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	7	9	13	17	17	18	20	22	22
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	9,6	19,5	27,60	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	41,4

Згідно з даними таблиці 1 темпи зростання як кількості іноземних банків так і частки іноземного капіталу в статутному капіталі банків перевищували темпи зростання аналогічних показників по системі в цілому (в окремі роки в десятки разів). Від'ємна динаміка мала місце лише в 2010 році, що безумовно було викликано об'єктивним станом на ринку.

Якщо проаналізувати розподіл іноземних банків за країнами походження, що наведені в табл. 2, можна зробити низку висновків про існуючі тенденції [6]. Протягом 2007-2009 рр. участь іноземних банків за країною походження можна поділити на кілька умовних груп: розвинуті країни західної та центральної Європи, нові члени Євросоюзу та країни Східної Європи, Росія та інші. Росію доцільно виділити в окрему категорію з огляду на те що її показники в разі переважають показники таких потужних країн як Франція, Німеччина. До категорії інших також було додано дані Кіпру (з огляду на те що ця країна часто використовується для реінвестицій національного капіталу з метою оптимізації податків). Динаміка показників зазначених груп свідчить про зростання долі банків країн Східної Європи в 1,3 рази, скороченню долі країн Західної Європи в 0,9 рази, суттєвому скороченню долі інших країн майже в 2 рази. На тлі цих показників результати експансії російських банків виглядають більш ніж вражаюче : за 3 роки їх доля в загальному обсязі іноземних банків зросла в 2,42 рази.

Необхідно зазначити, що вихід іноземних банків на український ринок вимагав достатньо значних інвестицій з боку іноземних інвесторів: лише в 2007 році сума витрат на придбання українських банків перевищила 4,06 млрд.USD, при цьому коефіцієнт «*price-to-book value*» (відношення ринкової та балансової вартості) сягав відносно високих значень у випадках із великими банками (ПАО «Уксроцбанк» – 5,36; АКБ «ГАС-Комерцбанк» – 6,2), і коливався на рівні від 2 до 4 у випадках придбання невеликих за розмірами банків. Наведені дані свідчать, про те, що в передкризовий період на міжнародному банківському ринку існував відчутний попит на отримання можливості входу на вітчизняний банківський ринок. Втім достатньо висока вартість виходу на ринок призвела до необхідності агресивної поведінки розвитку бізнесу – захопленню вагомих часток ринку (іноді у його найбільш ризикових сегментах), демпінгу в формуванні операційної політики, тощо.

Таблиця 2

Розподіл банків-нерезидентів за країною походження на початок року

Країна реєстрації нерезидента України - учасника банку	2011		2010		2009		2008	
	Опосередковане володіння через акціонерів, %	Пряма участь, %	Опосередковане володіння через акціонерів, %	Пряма участь, %	Опосередковане володіння через акціонерів, %	Пряма участь, %	Опосередковане володіння через акціонерів, %	Пряма участь, %
Російська Федерація		9,85	-	8,13	-	5,45	-	3,42
Франція		4,47	-	4,29	-	3,77	-	4,41
Кіпр	0,37	4,09	0,45	4,26	0,77	7,1	-	7,15
Австрія	0,59	3,41	0,74	3,66	1,25	5,97	-	7,15
Нідерланди		2,38	-	2,62	-	2,78	-	2,9
Угорщина		1,94	-	2,41	-	2,95	-	1,53
Швеція		4,16	-	2,13	-	2,17	-	2,14
Польща		1,84	-	1,96	-	1,88	-	2,78
Греція		1,21	-	1,48	-	2,2	-	0,12
Німеччина		3,22	-	1,41	-	1,51	-	0,21
Італія		1,06	-	0,83	-	1,41	-	0
Інші		1,52	-	1,42	-	3,95	-	3,39
Усього	0,96	39,15	1,21	34,6	2,02	41,14	-	35,2

Негативні наслідки кризи суттєво вплинули на банківський ринок України і деякі іноземні банки були змушені залишити як його окремі сегменти, так і сам ринок в цілому. Протягом 2010-2012 рр. банківський ринок України покинула низка іноземних фінансових груп: пішла чеська Home Credit Group, російська «Ренесанс Груп», нідерландська група TBIF, Bank of Georgia, який залишив за собою лише 19,4% акцій «БГ Банку». Крім того, протягом 2008-2012 років. про згортання окремих напрямків діяльності (зокрема роздрібногo бізнесу) оголосили групи «Кредит Європа Банк», ПАТ«ІНГ Банк», український підрозділ АТ «Сведбанк» і ПАТ«СЕБ Банк»[1]. Доповнюють картину чутки про можливість продажу роздрібногo бізнесу АТ «УкрСиббанку», та повний продаж таких великих банків АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Банк Форум».

Головними причинами подібних дій є обмеженість джерел доходів, а як наслідок, збиткова діяльність, та, як не дивно проблеми із недостатністю капіталу. В світовій практиці іноземні банки, що, зазвичай, мають суттєву фінансову підтримку з боку материнських структур, розглядаються як стійкі до внутрішніх шоків. Так було з українськими дочками іноземних банків, до того часу, коли поглибилася європейська фінансова криза, внаслідок якої було прийнято рішення про необхідність збільшення власного капіталу європейських

банків. І, хоча, іноземна приналежність банків за кризовий період стала неформальним показником надійності, фінансова стійкість материнських холдингів неоднорідна. Напружена ситуація на фінансових ринках ЄС у світлі кризи суверенних боргів лише посилює невизначеність щодо долі іноземних банків в Україні. З цієї точки зору підсумки стрес-тестування дозволяють оцінити капіталізацію материнських структур.

Результати стрес-тесту, що були проведені європейським банківським регулятором European Banking Authority (EBA) підтверджують адекватність капіталу 20 материнських структур українських банків у разі реалізації негативного прогнозного сценарію станом на 01.01.2012 [7]. Неоднорідність результату полягає у тому, що низка материнських банків мають доволі високі показники коефіцієнту достатності основного капіталу (OTP Bank Plc – 13,6%, PKO Bank Polski – 12,2%), а низка знаходяться на межі мінімального 5% бар'єру (Piraeus Bank – 5,3%, EFG Eurobank Ergasias – 4,9%, Marfin Popular Bank – 5,3%). Безумовно це свідчить про те, що, у разі погіршення стану в європейських країнах, в українських банках недостатність капіталу може стати реальною загрозою. EBA зазначила, що материнським структурам, які мають дочірні банки в Україні, до 01.07.2012 р. необхідно було збільшити капітал майже на 30 млрд. EUR [2]. До того ж не можна нехтувати наступними чинниками: невідповідність їх нинішньої присутності в Україні стратегічним цілям; неможливість продовження попередньої стратегії кредитування населення на придбання імпорту з економічно розвинених країн через обмеження валютного кредитування і відсутність альтернативної стратегії; небажання кредитувати ризиковану українську економіку.

Про подальше загострення вже існуючих проблем свідчить і той факт, що низька українських банків з іноземним капіталом ініціювали масштабні зміни в банківському середовищі. В травні 2010 року було започатковано Форум Провідних Міжнародних Фінансових Установ – організація, що об'єднує в своїх лавах банки з іноземним капіталом (більшість з яких до цього часу входили до лав Асоціації Українських банків) [8]. Безумовно, подібний розкол банківської спільноти свідчить про загострення конкурентної боротьби саме в напрямку: іноземні банки – вітчизняні банки. Зокрема з перерозподілу банківського ринку на користь іноземних установ.

Висновки. В підсумку можна зазначити, що на сьогодні не існує можливості для визначення ролі банків з іноземним капіталом як суто негативної так і суто позитивної. Безумовно, в період зростання (як банківського ринку України так і економіки в цілому) банки з іноземним капіталом позитивно вплинули на низку показників: підвищено капіталізацію банківської системи України, ріст темпів кредитування, розширення асортименту, поліпшення якості банківських послуг. Що в свою чергу сприяло більш швидкому розвитку та зростанню окремих галузей вітчизняної економіки: в першу чергу торгівля, будівництво, машинобудування тощо. Втім очікування, щодо зниження відсоткових ставок не виправдалися, тому що іноземні банки діяли передусім у власних комерційних інтересах забезпечуючи певний рівень прибутковості, операційного та відсоткового доходу. Однак навіть за умов збереження достатньо високої вартості власних послуг банкам із іноземним капіталом вдалося здійснити експансію і захопити значну частку вітчизняного банківського ринку. Зростання частки іноземного капіталу підвищує ризик залежного розвитку. Тому при регулюванні варто звертати більше уваги на банки, через які підвищується рівень концентрації капіталу з однієї країни, проводити моніторинг темпів зростання сукупної частки банківського капіталу під контролем окремих держав, а також їх інтеграційних об'єднань. З другого боку, під час кризи іноземні банки забезпечили фінансову стійкість банківської системи України завдяки збереженню припливу дефіцитних капітальних і кредитних коштів. Значного впливу капіталу з банківської системи України за кордон не було [3]. Зазначене вище, надає особливого значення посиленню міжнародного нагляду за діяльністю транснаціональних банків на консолідованій основі. Необхідно також визнати наступні стратегічні напрямки вдосконалення роботи банківської системи на українську економіку: дедоларизація української економіки; формування внутрішнього довгострокового ресурсу; оптимізація діяльності банків з іноземним капіталом, що

направлена на виконання основної функції банківської системи - кредитування української економіки; зупинення інфляційних процесів і мінімізація процентних ставок; формування інфраструктури ринку проблемних активів.

Використана література:

1. Гриньков Д. Какая розница / Д. Гриньков. – Бизнес. – 2012. - №5 – С.32-33.
2. Европейский зуд. – Бизнес. – 2011. -№51 – С. 11.
3. Івасів І. Вплив іноземних банків на банківську систему України / І. Івасів, Р. Корнилюк. – Вісник НБУ. – 2011, №10. – С. 84-91.
4. Сугоняко А. Экономика недополучила около 70 млрд.грн кредитов.- Бизнес. – 2012, №43. – С. 10-11.
5. Хандруев А.А. / Иностранный капитал в банковской системе РФ: тенденции и перспективы. - Портфельный инвестор – 2008, №6 – С.18.
6. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
7. European Banking Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.europa.eu/>.
8. Форум Провідних Міжнародних Фінансових Установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.flifi.org.ua/>.

REFERENCES

1. Grinkov A.D., Which retail [Kakaya roznitsa]. *Biznes - Business*, 2012, No 5, pp. 32-33.
2. European itch [Evropeyskiy зуд]. *Biznes -Business*, 2011, No 51, p. 11.
3. Ivasiv I., Kornilyuk R. Effect of foreign banks in the banking system of Ukraine [Vplyv inozemnykh bankiv na bankiv'sku systemu Ukrayiny]. *Visnyk NBU- Herald National Bank*, 2011, No 10, pp.84-91.
4. Sugonyako A. Economics received less about 70 milliard credit [Ekonomika nedopoluchila okolo 70 mlrd.grn kreditov]. *Biznes - Business*, 2012, No 43, pp. 10-11.
5. Khandruev A. A Foreign capital in the Russian banking system: Trends and Prospects.[Inostranny kapital v bankovskoy sisteme RF: tendentsii i perspektivy]. *Portfel'nyy investor -Portfolio investor*, 2008, No 6, p. 18.
6. National Bank of Ukraine, available at: <http://www.bank.gov.ua/>.
7. European Banking Authority, available at: <http://www.eba.europa.eu/>.
8. The Forum for Leading International Financial Institutions, available at: <http://www.flifi.org.ua/>.

Рецензія: д.е.н., проф. Азаренкова Г. М.

Reviewed: Dr., Prof. Azarenkova H. M.

Received: September, 2012

1st Revision: October, 2012

Accepted: November, 2012

